

שבת מד

משה שווערד

1. ריטב"א [קוק]

לימא כתנאי [וכו'] אי דליכא⁹⁰ ככר או תינוק מאי טעמא דת"ק דאסר ואי דליכא ככר או תינוק מ"ט דר' יהודה דשרי. וא"ת מאי קושי' דילמא שרי משום דגדול כבוד הבריות שדוחה לאו דלא תסור וכדאמרי' לקמ' במכלתי⁹¹ בההוא שכבא דהא⁹² בדורוקת דשרו לטלטוליה בכרמלית דרבנן משום כבוד הבריות. וי"ל דשאני התם דלא איפשר בככר או תנוק דאינהו גופייהו אסור להעבירם ארבע [אמות] בכרמלית, אבל הכא הא איפשר בככר או תינוק על ידי הדחק מיהת לפי' התוספות⁹³ וכל שכן לאידך פי' דהרמב"ן ז"ל⁹⁴.

2. בית הבחירה (מאירי) מסכת שבת דף מג עמוד ב

... ושמא תאמר ונתיר כל טלטול לכבוד הבריות שדוחה את לא תעשה דרבנן שהרי טלטול דרבנן הוא יש מתרצים שלא נאמר כבוד הבריות אלא לכבוד החיים הא כל שהמת מסריח והחיים מתבזים בו מותר כמו שהזכר בפרק המצניע במשנה הששית צ"ד ב' בההוא שיכבא דהוה בדורוקת והתיר רב נחמן להוציא בכרמלית ומ"מ לגדולי המחברים ראיתי בה מת שהסריח ונמצא מתבוזה בין החיים והם מתבזים בו אלמא שאף לבזונו יש לחוש אלא שיראה לי שלא הותר מיהא קודם שהסריח ולא מדברי האומר שאין דוחים לא תעשה אלא לכבוד החיים שהרי מת מצוה אין שם כבוד לחיים אלא שכל שאינו מסריח אין בעמידתו זלזול אחר שאינו ראוי לקבורה:

3. תוספות מסכת שבת דף מד עמוד א

מתוך שאדם בהול על מתו אי לא שרית לי' אתי לכבויי - ואע"ג דגבי ממונ אמרינן איפכא אי שרית ליה אתי לכבויי היינו משום שאין מצטער על ממונו כמו על מתו ואי שרית ליה מתוך שיהא טרוד להציל ישכח שהיום שבת ויבא לכבות בשוגג אבל על מתו מצטער ביותר ואי לא שרית ליה אתי לכבויי במזיד.

4. ספר שערים מצויינים בהלכה

להציל ישכח שהיום שבת ויכבה בשוגג. ונ"ל ההסבר, שעל מתו מצטער טפי מממון, דלממון יש חליפין, אבל מתו אי ישרף ח"ו אין על זה חליפין ויצטער כל ימיו, ולכן יש לחשוש ביותר שיבא לכבות. ובתוס' ישנים מס' יומא (פה.) תירץ, דממוניה יש הרבה דברים להציל, ומתוך שהוא רוצה להציל עוד ועוד, עי"ז ישכח השבת, משא"כ מתו שאינו אלא הוא ובקל יוכל להצילו. ועי' מה שכתבנו במס' פסחים (יא: ד"ה ורבנן). וכ"כ בחי' הר"ן כאן.

דף מד. מתוך שאדם בהול על מתו וכו'. הקשו התוס', דלגבי ממונ כשיש דליקה אמרינן לקמן (ק"ז:) איפכא, דאי שרית ליה אתי לכבויי. ותירץ, דעל מתו מצטער טפי, ואי לא שרית ליה להצילו יכבה במזיד, ובממון הוא להיפוך דמתוך שהוא טרוד להציל ישכח שהיום שבת ויכבה בשוגג. ונ"ל

5. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת שבת דף מד עמוד א

בגדרי כלי שמלאכתו לאיסור במתני', מטלטלין נר חדש וכו'. והיינו דכיון דכל האיסור בנר הוא משום דהוי מוקצה מחמת מיאוס, וכל שעדיין לא הודלק בו לא הוי מאוס ולא הוי מוקצה, והק' הרמב"ן בשם הראב"ד לקמן קכ"ב ע"ב דסו"ס הא הוי הנר כלי שמלאכתו לאיסור [להדליק בו אש], ואע"ג דהוי כלי מ"מ אינו מותר לטלטלו אלא לצורך גופו ומקומו

וכדאיתא לקמן פרק כל הכלים, והיכא תנן הכא בסתמא דשרי לטלטלו, וכ' דדוקא כשהכלי עצמו עושה המלאכת איסור [וכגון קורנס ומגרה שבהם עצמם הוא חותך] חשיב כלי שמלאכתו לאיסור, אבל כאן שהשמן עושה הדלקת האש, והנר אינו אלא כלי לעשות בתוכו המלאכה ע"כ ל"ח מלאכתו לאיסור, ושרי לטלטלו בכל אופן, ולפ"ז י"ל דהא דבקדירה חשיב כלי שמלאכתו לאיסור, היינו דהקדירה עצמה מוסיפה בבישול, דע"י שהקדירה מתחממת אזי מתבשל התבשיל גם ע"י, ע"כ חשיב מלאכתו לאיסור.

ואמנם כ"ז בכלי שאינו מיוחד לשימוש זה דוקא בעצם ושייך בו שימוש אכילה ג"כ, וכגון בזמן חז"ל שהיו הנרות עשויים קערת שמן ומדליקים בה, אבל כלי המיוחד לזה דוקא שאינו מתאים לשימוש אחר כגון פמוט המיוחד להדליק בו, הרי הוא מסיח דעתו מזה לגמרי והוי מוקצה [ובזה א"ש הא דאמרי' בביצה דסולם של עליה הוי מוקצה, אע"ג דאין עושים המלאכה בגוף הסולם, דכיון דמיוחד ואינו מתאים אלא לכך הוי מוקצה וע"ע הערות ביצה י' ע"ב].

6. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת שבת דף מד עמוד א

במתני', אבל לא ישן. והיינו משום דמאיס הוי מוקצה, והטעם דהוי מוקצה הוא משום דמעיקרא גזר נחמיה לקמן קכ"ג ע"ב על כל הכלים שיהיו מוקצים בשבת אלא שאח"כ התירום, והנך דמאיסי לא התירו, [ומאן דפליג ס"ל דהא נמי התירו].

7. חידושי הריטב"א מסכת שבת דף מד עמוד א

רבי אלעזר ב"ר שמעון אומר מסתפקין מן הנר הכבה ומן השמן המטפטף ואפ"ל בשעה שהנר דולקת. [1] **פרש"י** ז"ל מן הנר שהולך וכבה, ולא נהירא דההיא משום גרם כבוי הוא אסור לדברי הכל, [2] **אלא [הכי] פירושן מן הנר הכבה מכבד, וכי קתני בשעה שהנר דולק אשמן המטפטף קאי, והא דאמרינן בסמוך ואיהו סבר אע"ג דלא כבה הכי פירושא דאיהו סבר דאע"ג דלא כבה מותר להסתפק מן השמן המטפטף דלא אקצייה לכל זמן שהנר [שהוא] דולק [דלא] [דקא] מסיק אדעתיה דל[מ]א טפטף, ואבוה סבר אין לא כבה לא, ובהא דפליגי [פליגי] על אבוה, אבל בכוס וקערה ודאי מודה לאבוה דאקצייה לכוליה שבת כיון שראויות להדליק כל השבת ולא שרי בהו אלא לענין שמן המטפטף.**

8. ספר שערים מצויינים בהלכה

סבר לה כאבוה בחדא ופליג עליה בחדא.
צ"ע מכאן על מה דפסק בשו"ע (יר"ד
סי' רמ"ב) דאינו סותר את דברי אביו. ועי'
בשו"ת מנח"א (ח"ד סי' ו) שהאריך בהרבה
ראיות מש"ס בבלי וירושלמי, שמצינו הרבה
תנאים ואמוראים שחלקו על אבותיהם
ורבותיהם, וכתב שם לחלק, דהיכא שנוגע
לדין של תורה ופסק הלכה, אם יש לו ראיות
מותר לחלוק להלכה, והא דאינו רשאי לסתור

דברי אביו, זהו רק בדברי חול וסכרת מילי
דעלמא, וכי' ועי' מה שהארכנו בענין זה
במס' קידושין (לא: ד"ה ולא מכריעו).

9. תוספות מסכת שבת דף מד עמוד א

שבנר ושבקערה אסור ור' שמעון מתיר - ואחר השבת מותר אפ"ל לר' יהודה וה"נ תניא לקמן גבי נויי סוכה
אסור להסתפק מהן עד מוצאי י"ט האחרון אבל בתר הכי שרי וקשה לר' דמ"ש מנר חנוכה דתניא כבה
ליל ראשון מוסיף עליו בליל ב' ומדליק בו כבה ליל ח' עושה לו מדורה בפני עצמו מפני שהוקצה למצותו
ואומר ר"י דנר חנוכה עיקרו לא להנאתו בא אלא לפרסומי ניסא ומשום חביבותא דנס אינו מצפה שיכבה
אלא מקצה לגמרי למצוה אבל נר שבת להנאתו בא יושב ומצפה שיכבה ולכך מותר וא"ת ומ"ש נר שכבה
דאסור לטלטל לר' יהודה מסוכה רעועה דעלמא דמהני בה תנאי כדאמר לקמן בשמעתין ואם התנה עליה הכל
לפי תנאו ומוקי לה במסכת ביצה (דף ל:): בסוכה דעלמא ורעועה דאתמול דעתיה עילויה שתפול ונר נמי דעתיה

עילויה שיכבה ואמאי אין מועיל תנאי להסתפק ממותר השמן ולר"ש נמי יועיל תנאי להסתפק מן השמן המטפטף בשעה שהנר דולק וי"ל דהתם סוכה דעלמא היתה עשויה מזמן גדול ועתה ביה"ש אינו בודל ממנה ויושב ומצפה מתי תפול אבל נר עיקר הקצאתו הוא ביה"ש ודחייה בידי' לצורך שבת וחמיר טפי ולא מהני ביה תנאי.

10. שפת אמת מסכת שבת דף מד עמוד א

בתוס' ד"ה שבנר כו' ואחר השבת מותר אפי' לר"י וה"נ תניא לקמן גבי נויי סוכה כו' וקשה לר"י כו', תמוה מה דמיון נויי סוכה לחנוכה הלא שם לא אקצינהו אלא על ח' ימים שהי' דעתו עליהם כיון דלאו לכילוי עבידי אבל בחנוכה אקצינהו לכל השמן שהוא עתיד להדליק ולכלות ולא הי' עומד לכבות, ואי נימא דעיקר קושית התוס' מהך דהכא במותר השמן אחנוכה י"ל ג"כ דשאני נר שבת דמעיקרא להשתמש לאורה הדליק משא"כ התם בחנוכה דאסור להשתמש לאורה [וכ"כ בהגהת מרדכי לעיל ר"פ במה מדליקין]:

11. ספר שערים מצויינים בהלכה

בנר זוטא דדעתיה עלויה אבל הני דנפיש
לא. הקשה בחי' הרשב"א נר נמי שמן
שבו ליתסר, דהא לענין שמן הרי הוא כנר
גדול שאין דעתו עליו, שדרכו דולק והולך עד
שיכלה שמן שבו, ותירץ כיון דיהיב דעתיה
על הנר עצמו ומצפה אימתי תכבה נרו, אף על
המותר שכשמן נותן דעתו, אבל בגדולים
לגמרי מסלק דעתו מהם. וכן מפרש בחי'
הרמב"ן.

12. תוספות מסכת שבת דף מד עמוד א

מטה שיחדה למעות אסור לטלטלה - נראה דאפי' לצורך גופה או לצורך מקומה אסור דכיון שיחדה למעות שוב אין עושין ממנה שום תשמיש והויא כחצוצרות דאסור לטלטלה לרבי יהודה אפילו לצורך גופה ומקומה ולרבי שמעון לא אסור שום מוקצה לצורך גופו ומקומו אלא מוקצה מחמת חסרון כיס.

13. ספר שערים מצויינים בהלכה

מטה שיחדה למעות וכו'. פרש"י דע"י
הזמנה בעלמא מיתסרא, ואע"פ שלא
הניח עליה מעולם. ועי' בתוס' דכן היה דרכם,
דע"י שיחדה למעות שוב אין עושין ממנה
שום תשמיש. פי' שלא היו משתמשים גם
לשכיבה. וכ"כ הריטב"א, דלא דמי לנר של
מתכות שהשתמשו בו לכמה דברים למה
שהוא ראוי, אבל המטה היה להם מטה מיוחד
לצורך להצניע ממונם. וכן היה המנהג מקדם
הדרים בכפרים כידוע, וכן הגנבים והגזלנים
והרשעים הארורים שבאו לבתי ישראל חיפשו
במטות.

14. תוספות מסכת שבת דף מד עמוד ב

יש עליה מעות אסור לטלטלה - ע"כ במניח איירי דבשכח תנן פרק נוטל (לקמן קמב:) מנער הכר והן נופלות ובמניח בשבת איירי דבהניח מבעוד יום והיו עליה בין השמשות אפילו אין עליה מעות אסור לטלטלה

כדקאמר בסיפא דמילתיה וקשה דאיך יכול להיות שמניח לדעת בשבת וי"ל כגון שהניח נכרי או תינוק לדעת ישראל וא"ת אמאי לא מוכח מהכא בפ' אין צדין (ביצה כו:): דאין מוקצה לחצי שבת וי"ל דאיכא לאוקמא כגון שהניחם לדעת ישראל כדי להסירם אחר שעה והווי כגמרו בידי אדם ולמאי דפרישית לעיל דהא דיש מוקצה לחצי שבת היינו באיסור אכילה ולא בטלטול א"ש.

15. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת שבת דף מד עמוד ב

(א) ואין נמדדת עמה. (והיינו דכל שיש בו מ' סאה אפ"ל אם רק בצירוף דפנות הכלי יש בו מ' סאה [ולא בחלל לחוד] חשיב כלי שאינו מיטלטל מלא וריקן ואין מקבל טומאה וע"כ אם אינה נשמטת מצטרף להציל הכלי מקבלת טומאה.

16. ספר שערים מצויינים בהלכה

ואין גוררין אותה בשבת. כתב בחידושי הלכות להגר"א דמכאן מוכח שאם יש בכיס מעות והכיס מחובר לבגד כמו בבגדים שלנו מותר לטלטל הבגד, דמ"ט אין גוררין משום שהיא נשמטת, ומשמע דאם היה מחובר היה מותר ה"ה הכא דמחובר הכיס להבגד מותר לטלטל הבגד. וכבר כתב כן בתרומת

17. צל"ח מסכת שבת דף מד עמוד ב

גמרא ורב כרבי יהודה סבירא ליה. הנה סליק אדעתא דמקשה דרב אפ"ל אליבא דר' שמעון אמרה לשמעתא, וסובר דמונח עליה מעות דומה לכוס וקערה שאין דעתו להיות מצפה שיוקח משם המעות בשבת וכקושיית הרשב"א בחידושו, ועל זה הקשה לו ממוכני, ולכן השיבו דלר' שמעון באמת שרי וכפי שכתב הרשב"א דג"כ מצפה מתי יפלו המעות, ורב כרבי יהודה סבירא ליה.

18. דף על הדף שבת דף מג עמוד ב

במשנה: מטלטלין נר חדש וכו'. וברש"י: אבל לא ישן, דמוקצה וכו'.
הנה ביסוד דין מוקצה כתבו הראשונים כמה טעמים וביאורים.

א. הרמב"ם [פרק כ"ד שבת הל' יב] כתב הטעם של מוקצה מצד "למען ינוח". כלומר, אם כל השבת יטלטל דברים ממקום למקום, יתבטל כוונת התורה של מנוחה בשבת, ועל כן גזרו חז"ל על מוקצה.

ב. הראב"ד [שם] שכתב דטעם מוקצה הוא גזרה שמא יטלטל ויוציא מרשות לרשות [עיין ביצה י"ד ע"א].

ג. המאירי - [ביצה דף ו] כותב מקור לאיסור מוקצה מסוגיין [דף מה ע"א] כמו שמצינו בסוכה שהעצים הוקצו למצות סוכה, כך חז"ל גזרו על מוקצה שהוקצה לאיסור.

ד. לרש"י [ביצה ד ע"ב ד"ה - ורבה לטעמיה] - מוקצה דאורייתא, ולומדים זאת מהפסוק "והכינו אשר יביאו".

ואפשר להסביר עפ"י השטמ"ק [בריש ביצה] שכוונת רש"י דלדבר אכילה שלא הוכן לפני שבת - איסורו דאורייתא. אבל לא בדבר אכילה המוקצה מדרבנן.

ועיין באגלי טל - [מלאכת טוחן ס"ק ו], והפנ"י [שבת דף מד] שכתבו לבאר שיש שני גדרים במוקצה א. השתמשות במוקצה. ב. טלטול מוקצה. ושיטת רש"י שהשתמשות במוקצה היא מדאורייתא, ואילו טלטול מוקצה דרבנן. ע"כ.